

بررسی و تحلیل عوامل و آثار پدیده بزهکاری اطفال و نوجوانان (شهرستان بوشهر)

میشم روشنی^۱، آریتا حقیری^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۸/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۹/۲۴

چکیده

زمینه و هدف: بزهکاری اطفال و نوجوانان یکی از قدیمی ترین پدیده‌های روانی- اجتماعی جوامع بشری به شمار می‌رود. اگرچه عوامل مختلفی در اقدام به بزهکاری اطفال و نوجوانان دخیل هستند، ولی واقعیت این است که بزهکاری اطفال و نوجوانان در اغلب موارد قابل پیشگیری است. آشنا کردن کارکنان مدارس و خانواده‌ها با عوامل بزهکاری اطفال و نوجوانان، تصورات نادرست، واقعیتها درباره بزهکاری اطفال و نوجوانان و چگونگی کمک به افرادی که اقدام کرده‌اند در پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان موثر است.

روش تحقیق: این تحقیق با استفاده از روش توصیفی- پیمایشی است و هدف آن تعیین فراوانی عوامل موثر در بزهکاری اطفال و نوجوانان در شهرستان بوشهر و تعیین فراوانی انواع روش‌های بزهکاری اطفال و نوجوانان می‌باشد. بدین منظور بزهکاری اطفال و نوجوانان هایی که در دادگستری از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ انجام گرفته مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. **یافته‌ها و نتایج تحقیق نشان داد:** بزهکاری اطفال و نوجوانان از رفتارهای پرخطر جامعه کنونی است که در زمره آسیب‌های اجتماعی رایج قرار می‌گیرد و از موضوعات قابل بحث در علوم مختلف از جمله روانشناسی، پزشکی، جامعه‌شناسی و حقوق است. که اینگونه تعریف شده (بزهکاری اطفال و نوجوانان در لغت به معنی رفتار ناهنجار کودک و یانوجوان است و بزهکاری اصولاً از مجموعه‌ای از جرائمی به وجود می‌آید که در یک زمان و مکان معین به وقوع می‌پیوندد).

واژه‌های کلیدی:

بزهکاری اطفال و نوجوانان، معضل اجتماعی، شهرستان بوشهر.

^۱- استاد یار گروه روانشناسی دانشگاه آزاد بوشهر meysamroshani1@gmail.com

^۲- کارشناس ارشد روانشناسی بالینی (نویسنده مسئول) meysamsalatin1@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله

بیان مساله

بزهکاری اطفال و نوجوانان از رفتارهای پرخطر جامعه کنونی است که در زمره آسیب های اجتماعی رایج قرار می گیرد و از موضوعات قابل بحث در علوم مختلف از جمله روانشناسی، پزشکی، جامعه شناسی و حقوق است. که اینگونه تعریف شده (بزهکاری اطفال و نوجوانان در لغت به معنی رفتار ناهنجار کودک و یانوجوان است و بزهکاری اصولاً از مجموعه ای از جرائمی به وجود می آید که در یک زمان و مکان معین به وقوع می پیوندد)

سابقه بزهکاری اطفال و نوجوانان به بیش از بیست قرن می رسد. مذاهب عمده، همانطور که در زمینه اجتماع رهنمودها و معیارهایی مقرر کرده اند به امکان عدم نزاع و رابطه و نحوه ی آن نیز پرداخته اند. اما فقط در چند دهه اخیر است که بزهکاری اطفال و نوجوانان به عنوان یک مسئله جدی اجتماعی مطرح است این از یک جهت نشان دهنده ی قدمت معضلات مناسبات اطفال و نوجوانان در قالب اجتماع است و از جهت دیگر دلیلی است بر اینکه در گذشته بزهکاری اطفال و نوجوانان از معنای درستی برخوردار نبوده و بزهکاری اطفال و نوجوانان امری نادر و استثنایی بوده است و شرایط در هم ریزی و اضمحلال فرد فقط در عصر حاضر است که حاد شده است.

اما یکی از مهمترین عوامل بزهکاری اطفال و نوجوانان در جامعه امروز ما بحران شخصیت است. همان بحرانی که سبب می شود رفتارهای پرخطر صورت گیرد. بحران تنهایی یا یک خلاء عاطفی خلأیی است که باعث می شود در سن پایین فرد تصمیم به بزهکاری بگیرد. چنین افرادی که هنوز به بلوغ روانی کامل نرسیده و آگاهی لازم را جهت ورود به اجتماع ندارند، فقط برای اینکه تنهایی خود را پر کنند به سراغ بزهکاری می روند. همین بحران شخصیت باعث می شود که فرد تفاوت های فرهنگی و... با جامعه توجه کند و دست به رفتارهای پرخطر بزند. پس به طور غیر مستقیم بحران شخصیت بزهکاری اطفال و نوجوانان را نیز برای فرد رقم می زند.

در این تحقیق سعی شده با رویکردی جامعه شناختی و روانشناختی، عوامل اجتماعی و روانی موثر در بروز بزهکاری اطفال و نوجوانان و همچنین تاثیر ناهنجاری های اجتماعی آن در شهرستان بوشهر مورد بررسی و شناسایی قرار گیرد. همچنین این پژوهش نشان می دهد که عوامل اقتصادی، فقر، تمایلات شدید عاطفی، بیکاری والدین و عوامل فرهنگی اجتماعی، اختلافات خانوادگی، سوء استفاده های جنسی، فشارهای روحی روانی، اعتیاد اطفال و نوجوانان، شرایط آب و هوایی و همچنین استفاده از مواد توهم زا در شهرستان بوشهر به چه اندازه در بزهکاری اطفال و نوجوانان سهم می باشد.

اهمیت و ضرورت تحقیق

بزهکاری اطفال و نوجوانان رفتار یا پدیده ای است که از جوانب متعدد باید مورد بررسی قرار گیرد. تا آنجا که مشخص است بزهکاری اطفال و نوجوانان در بسیاری از جوامع وجود داشته و دارد و هر کجا که انسان است بزهکاری اطفال و نوجوانان هم اتفاق می افتد. لذا باتوجه به گرایش همه اقشار بخصوص کودکان و نوجوانان به سمت بزهکاری ضرورت پژوهش های علمی در این زمینه دیده می شود و تحقیق در این زمینه می تواند علل و عوامل گرایش به بزهکاری اطفال و نوجوانان را مورد بررسی قرار داده و در عصر حاضر که روند رو به رشد بزهکاری را داریم می تواند کمک کند که از این معضل اجتماعی کاسته شود.

از طرف دیگر بی توجهی به موقعیت حساس کودکان و نوجوانان در جامعه مورد نظر، عواقب وخیمی از جمله از بین رفتن سرمایه انسانی، نابسامانی خانواده، اتلاف نیروها و سرمایه هایی که در جهت تربیت و رفاه افراد جامعه به کار گرفته شده است را فراهم

می‌کند. که این عوامل نیز باعث عدم موفقیت بسیاری از طرح‌ها و برنامه‌های توسعه در جوامع مذکور بوده که نیازمند تحقیقی جدی در این زمینه است.

لذا با توجه به اینکه نرخ فزاینده بزهکاری اطفال و نوجوانان و سیر صعودی و شتاب آلود آن در طی سال‌های اخیر در شهرستان بوشهر به عنوان یک معضل اجتماعی در جامعه مورد بررسی خودنمایی می‌کند. به نحوی که توجه بسیاری از مسولان و محققان را به خود جلب می‌کند. (شواهد آماری در این زمینه یکی از دلایل ضرورت و اهمیت هرچه بیشتر بررسی و مطالعه این موضوع می‌باشد). و با عنایت به اینکه تاکنون هیچ‌گونه تحقیق علمی-پیمایشی در مورد عوامل موثر بزهکاری اطفال و نوجوانان در بوشهر صورت نگرفته بر آن شدیم تا به منظور شناخت بیشتر عوامل پدیده بزهکاری اطفال و نوجوانان و یافتن راهکارهای احتمالی کاهش آن، به جای انتظار برای رخدادهای بزهکاری اطفال و نوجوانان نگران‌کننده مورد مطالعه قرار دهیم تا بلکه گامی هر چند اندک برای کنترل این معضل و آسیب اجتماعی فزاینده و مخرب برداشته باشیم.

ادبیات و پیشینه

طفل یا کودک: کودک از دیدگاه علوم مختلف از جمله روانشناسی، زیست‌شناسی، جامعه‌شناسی و حقوق مورد بررسی قرار گرفته است و هر یک از دانشمندان از دید خود کودک و کودکی را تبیین نموده‌اند. بطور کلی کودک در لغت عبارتست از هر پسر و دختری که به نضج و رشد نرسیده باشد. دوران کودکی از دوران بارداری شروع و تا بلوغ ادامه دارد. (نجفی ابرند آبادی، علی حسین و حمید هاشم بیگی، ۱۳۷۷، ص ۱۱) در اصطلاح حقوقی طفل یا صغیر به کسی گفته می‌شود که از نظر سن به نمو جسمی و روحی لازم برای زندگی اجتماعی نرسیده باشد. از دیدگاه فقهی صغیر «کسی است که به سن بلوغ نرسیده باشد.» (جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ۱۳۷۲، ص ۶-۷)

اصولاً بزهکاری عبارت است از جرائم کم‌اهمیت و چون اطفال معمولاً مرتکب این نوع جرائم می‌شوند، در مورد اطفال استفاده از واژه بزهکاری بهتر از استفاده از واژه مجرمیت است. در برخی موارد نوجوانان بی‌آنکه هدف و نقشه مشخصی را دنبال کنند مرتکب بزه می‌شوند و گاه شرارت به منظور انتقام یا لذت بردن یا نشان دادن فکر طغیان‌آمیز صورت می‌گیرد. (محمدی اصل، عباس، ۱۳۸۵)، ص ۶۱)

در گذشته جوانان بیشتر به رفتارهایی دست می‌زدند که با روح جوانی سازگار بود مثل شوخی‌های عملی یا دزدیهای کوچک و کم‌اهمیت. یعنی رفتارهایی که به گفته ماریز ویلانت، نوعی «بازی» محسوب می‌شود که در واقع نشانه‌ای از کشف و ابتکاری است که نوجوانان در میان گروه همسالان خود دارند و رفتارهای بزهکارانه ساده تنها برای اثبات توانایی و قدرت آنان است. (ایبراهمسن، دیوید، ۱۳۷۱)، ص ۷۹)

با یک تعریف ساده میتوان گفت، طفل بزهکار فردی است که قبل از رسیدن به سن هیجده سالگی، مرتکب جرمی شود. اصلاح بزهکاری نوجوانان نخستین بار در انگلستان و در قرن نوزدهم (سال ۱۸۱۵ میلادی) مطرح شد. در آن دوران جرائم کودکان و نوجوانان افزایش یافته بود، از آن پس واژه بزهکاری اطفال در تمام کشورها متداول گردید. در آمریکا لایحه‌ی مربوط به تاسیس دادگاه اطفال در سال ۱۸۹۱ در شیکاگو به مجلس قانونگذاری ایلینویز تقدیم شد. این لایحه در سال ۱۸۹۹ به تصویب رسید و به صورت قانون درآمد.

همزمان با تصویب این قانون دادگاه اطفال دنور تشکیل گردید و این اولین دادگاهی بود که رسماً شروع به کار کرد. فکر تاسیس دادگاه‌های اطفال به سرعت در تمام ایالت‌ها پیدا شد و امروز در تمام ایالات آمریکا دادگاه اطفال وجود دارد. همچنین در سال ۱۹۰۹ در شیکاگو سازمان بسیار مهم و ارزنده‌ای به نام موسسه‌ی پسیکوپاتیک جوانان تاسیس گردید که کار اصلی آن، تحقیق و بررسی در رفتار و سلوک نوجوانان و همکاری نزدیک با دادگاه اطفال شیکاگو بود.

در کشور ما تا قبل از تشکیل دادگاه های اطفال (مصوب سال ۱۳۳۸) مرجع قضایی واحد و صلاحیت داری برای رسیدگی به بزهکاری اطفال پیش بینی نشده بود. با تصویب این قانون دادگاه ویژه اطفال تشکیل شد. متأسفانه با تصویب قانون اصلاح برخی از مواد قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۱۳۶۱ و تشکیل دادگاه های کیفری ۱ و ۲، حسب رای وحدت رویه قضایی شماره ۶ - ۲۳ / ۲ / ۶۴، دادگاه ویژه اطفال از نظام قضایی حذف و رسیدگی به اتهامات اطفال و نوجوانان بر حسب نوع و شدت جرم ارتكابی در صلاحیت دادگاه های کیفری ۱ و ۲ قرار گرفت. از نظر تاریخی بنظر می رسد که اقدامات مقابله ای با بزهکاری اطفال و نوجوانان و در عین حال ریشه یابی آن خیلی دیر انجام شده و این موضوع از جمله مسائلی است که نهایتاً به یک یا دو قرن پیش باز می گردد .

اهداف تحقیق

الف) هدف کلی

بررسی و تحلیل عوامل و آثار بزهکاری اطفال و نوجوانان در شهرستان بوشهر

ب) اهداف جزئی

- نارسایی پیامدهای هر یک از عوامل. ارائه راهکارهای عملی جهت ساماندهی و نیز تلاش برای کاهش بزهکاری اطفال و نوجوانان است

- استفاده از این پایان نامه در سازمان ها و نهاد های زیربط بخصوص سازمان بهزیستی و همچنین آموزش و پرورش

فرضیه های تحقیق

به نظر می رسد اقدام به بزهکاری اطفال و نوجوانان در شهرستان بوشهر باعوامل متعددی از جمله (عوامل فردی و اجتماعی) رابطه دارد.

در این تحقیق سعی شده با رویکردی جامعه شناختی و روانشناختی. عوامل اجتماعی و روانی موثر در اقدام به بزهکاری اطفال و نوجوانان و همچنین تاثیر ناهنجاری های اجتماعی در شهرستان بوشهر مورد بررسی و شناسایی قرار گیرد. همچنین این پژوهش نشان می دهد که عوامل اقتصادی. فقر. تمایلات شدید عاطفی. عوامل فرهنگی اجتماعی. اختلافات خانوادگی. سوء استفاده های جنسی. فشارهای روحی روانی. اعتیاد. شرایط آب و هوایی. و همچنین استفاده از مواد توهم زا در شهرستان بوشهر به چه اندازه در بزهکاری اطفال و نوجوانان سهیم می باشد.

۱-۱ انواع اجتماعی بزهکاری اطفال و نوجوانان (نظریه نوسازی غرب گرایی)

مطابق این نظریه، کشورهای پیرامونی در فرآیند نوسازی دچار تغییرات فرهنگی می شوند که متأثر از گذار از نظم سنتی است. در فرآیند نوسازی، انشقاق، گسستگی و تضعیف در بین عوامل هم بستۀ اجتماع سنتی به وجود می آید. در این شرایط، افراد به صورت اتم هایی مجزا به نظر می رسند که به دنبال حداکثر سود و منفعت فردی و شخصی خود هستند؛ یعنی منافع شخصی بر مصالح جمعی اولویت می یابد و تغییر در ایده ها و ارزش های افراد در جهت استیلای سکولاریسم، مادی گرایی و فردگرایی صورت می گیرد. این شرایط، می تواند مخل نظم اجتماعی و تضعیف کننده وجود ضروری حداقلی از جهت گیری های جمع گرایانه برای هر جامعه باشد. هم زمان با این تحولات نوعی گذار و نابسامانی در نهاد خانواده صورت می گیرد. در

نتیجه، فضای فرهنگی از خانواده محوری به سوی فردمحوری و ازدواج، از حالت نهادمحور به رابطه‌ی محور تغییر می‌نماید و خانواده در تغییرات ساختاری و فرهنگی و در گذر جامعه از نظم سنتی به نظم مدرن، دچار تغییرات چشم‌گیری می‌شود، در این مسیر ناهماهنگی و عدم سازگاری فرد و نظام‌های اجتماعی با شرایط در حال تغییر، زمینه‌ساز مسائل اجتماعی متعددی در حیطه‌ی نهاد خانواده می‌شود. به اعتقاد لوزیک، زمانی یک پدیده تبدیل به مسئله‌ی اجتماعی می‌شود که متضمن شرایط مشکل‌زایی بوده و در خود حاوی رنج و محنتی برای بخش قابل توجهی از مردم باشد. (لوزیک، دانیلین، ۲۳: ۱۳۸۴-۲۵)

۱-۱-۱ نظریه‌ی تضاد ارزش‌ها

در جوامعی که در حال انتقال از وضع اجتماعی و اقتصادی خاص به وضع و شرایط دیگری هستند، مشکلاتی پدید می‌آید که نتیجه‌ی تضاد نوگرایی و پابندی به سنت‌های دیرین و تشدید تخاصم بین نسل‌هاست. در این مرحله‌ی برزخی و حساس، عناصر اخلاقی و ارزش‌های اجتماعی بیش از هر چیز دیگر، تغییر وضع و موضع می‌دهند. بسیاری از موضوعات بی‌ارزش دیروز، در محدوده‌ی عناصر نوین و مقبول امروزی پای می‌نهند و بسیاری از عناصر مطلوب اجتماعی، از قلمرو ارزش‌های اجتماعی خارج می‌شوند. هر چقدر این تحول سریع باشد، تضاد و جابه‌جایی ارزش‌ها چشم‌گیرتر خواهد بود. در چنین شرایطی، نیروهای حاکم بر جامعه جای خود را به نیروهای تازه می‌سپارند و نظام ارزش‌های جامعه دستخوش آشوب می‌گردد. بازتاب این وضعیت را می‌توان در نظام ارزش‌های خانواده مشاهده نمود، ولی از آنجا که سرعت حرکت هر فرهنگ با حرکت اقتصادی و نوآوری‌های تکنولوژی یکسان نیست، نسل‌هایی که در معرض چنین تحولات سریع اجتماعی قرار می‌گیرند، نمی‌توانند معیارهای همه‌پسندی برای وظیفه، فداکاری و ارزش‌های همانند آن داشته باشند. در این احوال، کشمکش درون خانواده ایجاد می‌شود و نابسامانی خانواده و بزهکاری اطفال و نوجوانان افزایش می‌یابد. (مسواتی، مجید، ۱۳۸۵: ۲۸۱)

۱-۱-۲-تئوری آنومی

از دیدگاه جامعه‌شناسان، آنومی^۳ به مفهوم فقدان اجماع در مورد اهداف اجتماعی، انتظارات جمعی و الگوی رفتار برای اعضا ی جامعه است. این حالت منجر به محو و غیبت تدریجی آتوریت و ضابطه‌ی اخلاقی می‌شود و جامعه کنترل اجتماعی خود را از دست می‌دهد. هنگامی که جامعه در حال گذار و دگرگونی است، بسیاری از انسان‌ها دچار سرگردانی می‌شوند و قواعد و ارزش‌های جامعه، برای آنها بی‌اهمیت و کم‌ارزش می‌شود. از سوی دیگر، ارزش‌های جدید و منطبق با شرایط نیز، هنوز در جامعه جان‌نفتاده است. در واقع، جامعه دو ساخت دارد. در این جامعه برخی از ساخت‌کهن و برخی از ساخت نوین تبعیت می‌کنند. (ساروخانی، باقر، ۱۳۷۶: ۱۲۸)

از هم‌پاشیدگی هنجارها و آنومی، وضعیتی را ایجاد می‌کند که آرزوهای بی‌حد و حصر ایجاد می‌شود و از آنجا که طبعاً این آرزوهای بی‌حد نمی‌توانند ارضا شوند، در نتیجه وضعیت نارضایتی اجتماعی پدید می‌آید که در جریان اقدامات منفی اجتماعی نظیر بزهکاری اطفال و نوجوانان، طلاق، خودکشی و غیره ظاهر می‌شود، که از نظر آماری قابل سنجش است. (رفیع پور، فرامرز، ۱۳۷۸: ۸)

۱-۱-۳-نظریه بحران وجدان جمعی

وجدان جمعی یکی از مهمترین ضمانت‌های تحقق اهداف و ارزش‌های جامعه است. شخص یا اشخاص می‌توانند هنجارهای جامعه را تحقیر کنند، اما در برابر وجدان جمعی جز اطاعت راهی ندارند. به اعتقاد دورکیم، هر چقدر وجدان جمعی قوی باشد

، خشم عمومی در مقابل هنجارشکنی حادثتر است. با ضعیف شدن وجدان جمعی، ارزش های منفی منتسب به بزهکاری اطفال و نوجوانان کاهش می یابد و جامعه، افراد بزهکار را به عنوان مطرودین اجتماعی تلقی نمی کند و بدین ترتیب بر میزان بزهکاری افزوده می شود. به عبارت دیگر، جامعه ای که بزهکاری را پدیده ای عادی و طبیعی می داند، رواج آن را نیز موجب خواهد شد، برعکس آنجا که بزهکاری منفور، زشت و ضد ارزش محسوب می شود، خواه ناخواه از کمیت آن کاسته می شود. بزهکاری و تعدد آن در جامعه ای کنونی نوعی تساهل را نسبت به آن ایجاد می کند که از قبح آن می کاهد و به تبع آن، انسان ها در برخورد با اولین مشکل، به بزهکاری می اندیشند (ساروخانی، باقر، ۱۳۷۶: ۸۹) از سوی دیگر در قرن حاضر این گرایش وجود دارد که بزهکاری را بیش از آنکه پدیده ای اجتماعی بدانند، آن را امری مباح تلقی کنند، این نگرش می تواند موجب افزایش آمار بزهکاری اطفال و نوجوانان شود.

۱-۱-۴- نظریه کانگر (مشکلات اقتصادی)

به نظر کانگر^۴، دوران های سخت اقتصادی در جامعه نتایج زیانباری بر خانواده ها دارد؛ از جمله آنها، احتمال وقوع گسیختگی خانواده و بی سامانی آن و افزایش بزهکاری اطفال و نوجوانان است. محرومیت اقتصادی تعاملات مثبت نوجوانان را کاهش می دهد و آنها را به سوی بزهکاری سوق می دهد. مشکلات اقتصادی در بین خانواده هایی که منافع خانوادگی آنها برای بقای زندگی در سطح استاندارد مناسب نمی باشد، زندگی کودکان و نوجوانان آنها را بی ثبات می کند و نوجوانان در این خانواده ها بیشتر تعامل منفی دارند. (کانگر، الدر، ۱۹۰۰: ۶۴۶) کاهش درآمدها و تورم در ایران، موجب افزایش تنش ها و ستیز در داخل خانواده شده است و علی رغم آنکه هنوز نگرش منفی نسبت به بزهکاری در جامعه وجود دارد، اما میزان آن رو به افزایش است. بزهکاری اطفال و نوجوانان، نتیجه ای جامعه ای است که هیچ رابطه نر مالی بین درآمد و هزینه برقرار نکرده است. از سویی، مانور تجمل در جامعه سر داده می شود و از سوی دیگر، برنامه تعدیل اقتصادی ارائه می شود که موجب شکاف بین مطالبات و امکانات گردیده و معضلات اقتصادی منجر به افزایش بزهکاری اطفال و نوجوانان شده است. به نظر می رسد برنامه تعدیل ساختاری از طریق تورم فزاینده و گسترش و تعمیق فقر، علاوه بر اینکه در کوتاه مدت، اثر ازمهم گسیختگی و بزهکاری اطفال و نوجوانان را برجای می گذارد، در بلند مدت آثاری بر نهاد خانواده می گذارد که بسیار عمیق تر است و بیشتر مترتب بر فرزندان می باشد. (بابایی، فاطمه، ۱۳۸۰: ۱۶۳)

۱-۱-۵- نظریه تغییر ایده ای و ارزشی^۵

رویکرد تغییر ایده ای بر ماهیت نو و ابداعی بودن ایده ها و نگرش ها و تغییرات فرهنگی و ارزشی جامعه تأکید دارد. بنابراین، در بیان این نظریه اغلب از واژه های «ایده سازانه» و «اشاعه نوآوری» استفاده می شود. در چارچوب این نظریه و برای تبیین تحولات خانواده و مؤلفه های آن، کالدول^۶ هسته ای شدن عاطفی و خانواده هسته ای و گسترش آنها از طریق آموزش عمومی و رسانه های جمعی و گسترش ایده ها و ارزش های غربی در سایر جوامع، رونالد لستهاق (۱۹۸۳) بر تغییر نظام معنایی و افزایش فردگرایی سکولار، تغییرات بنیادی در مفهوم ازدواج، گسترش زندگی خارج از زناشویی، آزادی جنسی، طلاق، فرزندآوری خارج از زناشویی و ... در کشورهای اروپای غربی و سرایت آن به خارج از اروپای غربی، باربارا منچ و همکارانش (۲۰۰۵) بر

⁴ Conger

⁵ Ideational Change

⁶ Caldwell

تغییرات سریع در نظام های ارزشی جوامع آسیایی، کاسترلین (۲۰۰۱) بر نوآوری رفتاری، تغییر ایده ها و دینامیک اجتماعی اشاره نموده و تورنتون^۷ و همکارانش وبر آرمان گرایی توسعه تأکید نموده اند.

۱-۲-۱- مبانی نظری تحقیق

پژوهشگران و نظریه پردازان طی قرن های گذشته، نظریه های متفاوت و کارگشایی پیرامون بزهکاری اطفال و نوجوانان ارائه داده اند که هر کدام تبیین کننده ی یکی از جنبه های بزهکاری اطفال و نوجوانان می باشد. در این مبحث ضمن تشریح نظریه های مربوط به بزهکاری اطفال و نوجوانان از نظر اندیشمندان حوزه های روان شناسی و جامعه شناسی به بررسی این دیدگاه ها می پردازیم تا ابعاد گوناگون این پدیده بهتر و دقیق تر شناخته شود.

۱-۲-۱-۱- نظریه های روان شناختی

روان و شناخت آن، از جمله مسائل جذاب زندگی آدمی است. قرن هاست که بشر در جستجوی نهان و کشمکش های درونی خویش هست، اما هرگز گذر زمان نتوانسته پیچیدگی های این عنصر را به صورت دقیق و رضایت بخشی آشکار کند. رویکرد روان شناختی بر تفاوت های فردی افراد که براساس عوامل روان شناختی نظیر هوش و نوع شخصیت تعیین می شود، به عنوان عوامل مؤثر بر انحراف های اجتماعی تمرکز نموده است. روان شناسان نیز برای رفتارهای انحراف آمیز، نظریاتی را ارائه داده اند که ذکر آن خالی از فایده نیست. آنان افراد و شخصیت شان را متشکل از سه ساختار یا عنصر روانی می دانند: «نهاد، خود، فراخود» که هر یک از این ها نقش خاصی در رفتار افراد دارد.

بن = نهاد، اولین جزء ساختار شخصیت انسان است و دارای یک سری ویژگی هایی می باشد که عبارتند از این که منبع انرژی و نیرو است، بصورت کامل در سطح ناهشیار قرار دارد، جایگاه همه غرایز است و تابع اصل لذت. هدف آن ارضای غرایز و تأمین نیازهای غریزی است، از این رو غیرمنطقی و تابع غیر اصول اخلاقی است.

من = خود، دومین جزء شخصیت انسان می باشد که هم در سطح هشیار و هم در سطح نیمه هشیار و ناهشیار، مدیریت داخلی انسان را به عهده دارد، ویژگی های آن عبارتند از: این که از بن و نهاد سرچشمه می گیرد، انرژی خود را از نهاد می گیرد، در سه سطح هشیار، ناهشیار و نیمه هشیار قرار دارد، مدیر داخلی پایگاه های شخصیت است، تابع اصل واقعیت است، منطقی و اخلاقی است.

فرامن = فراخود، سومین جزء شخصیت انسان می باشد که از خود انشعاب می شود و به ناظر یا امور سانسور کنترل روان تبدیل می شود. فراخود مجموعه ای از معیارها و قواعد اخلاقی برای رفتار را در برمی گیرد و از دو بخش تشکیل شده است: «وجدان و خودآرمانی» وجدان مجموعه ای از ممنوعیت های اجتماعی است که ما نباید انجام دهیم، و «خودآرمانی» فهرستی از کارهایی است که ما باید برای سرفرازی و کمال خود انجام دهیم. ویژگی های آن این است که: انرژی خود را از «نهاد» می گیرد، از امر و نهی والدین یا مراقبت کننده تشکیل می شود، هم در سطح ناهشیار و نیمه هشیار قرار دارد، کمال طلب و تابع اخلاق می باشد. (دکتر سخاوت، جعفر، ۱۳۶۳: ۱۹)

۱-۲-۱-۱-۱- نظریه های روان تحلیل گری

⁷ Thornton

دیدگاه روان‌کاوانه بر اهمیت نقش انگیزه‌های غیر معقولانه و ناخودآگاه فرد در ارتکاب رفتارهای غیر اجتماعی تأکید می‌ورزد. در این دیدگاه به جای تأکید بر عوامل زیستی و بدنی، عوامل روانی مورد تأکید قرار می‌گیرد. این رویکرد توسط زیگموند فروید (۱۹۳۶-۱۸۵۶) پایه‌گذاری شد و مکتبی در برابر دیدگاه زیست‌شناختی. فروید پیش‌فرض جبر روانی را مطرح و اظهار داشت؛ رفتارهای آشکار (ترس و خشم) و پنهان (افکار و سواسی) ریشه در گذشته فرد دارند، به تعبیر دیگر هر رفتار علتی دارد که ریشه‌ی آن در انگیزه‌های ناخودآگاه روانی است و از گذشته فرد سرچشمه می‌گیرد (ریتال اتکینوس، ریچارد اس اتلینسون (۱۳۶۸) (۷۰ :

فروید انسان را به سه بخش "نهاد"^۸، "خویشتن"^۹ و "فراخویشتن"^{۱۰} تقسیم می‌کند. "نهاد" بخش ناخودآگاه، غریزی، وادارنده و اجتماعی نشده‌ی انسان را نشان می‌دهد و عبارت است از مجموعه‌ی آورده‌های یک فرد ضمن تولد او. "فراخویشتن" عبارت از آن بخش از شخصیت است که هشیار است، دستورهای اخلاقی و اجتماعی و الزامات قانونی در این بخش قرار دارند. "خویشتن" بخش سطحی و هشیار شخصیت انسانی است و در اثر فعل محیط طبیعی به رشد رسیده و متعادل کننده‌ی نیروهای ناشی از "نهاد" و "فراخویشتن" است. به عقیده‌ی فروید شخص طبیعی کسی است که "خویشتن" او بتواند نقش تعادل دهنده‌ی بین "نهاد" و "فراخویشتن" را به طریق صحیح ایفاء کند (نوربها، رضا، ۱۳۷۷: ۱۲۶). کسانی که به مکتب روان‌شناختی فروید وابسته‌اند معتقدند، رفتار انحرافی زمانی پیش می‌آید که "نهاد" نظارت ناپذیر و بسیار فعال، در ترکیب با "فراخویشتن" ضعیف ظاهر شود و در این میان "خویشتن" بی تفاوت بماند.

همچنین «فروید» معتقد است که «نهاد و فراخود» همیشه در تعارض با یکدیگر قرار دارند و «من» را تحت فشار قرار می‌دهند، بنابراین «من» باید فعال و قدرتمند باشد تا بتواند مدیریت کند و بین «نهاد و فراخود» هماهنگی ایجاد نماید و در اثر فشار دچار انواع اضطراب نشود، تا از این طریق افراد بتوانند رفتار درست را در جامعه انجام دهند و اگر من در مقابل نهاد کم فعال ظاهر شود، در این صورت کژرفتاری‌هایی در افراد جامعه آغاز می‌گردد.

۲-۱-۲- دیدگاه‌های یادگیری

دیدگاه یادگیری، رفتارهای انحرافی را مجموعه‌ای از رفتارها می‌داند که همچون سایر رفتارها آموخته می‌شوند. این دیدگاه در مورد بزهکاری بر نقش خانواده و همقطاران را به عنوان منشاء کجروی‌ها تأکید می‌ورزد. روی آورد یادگیری این نکته را القاء می‌کند که یادگیری مشاهده‌ای در وهله‌ی نخست در سه ضابطه جای می‌گیرد خانواده، خرده فرهنگ‌های غالب و نهادهای فرهنگی (رابرتسون، یان، ۱۳۷۷: ۴۹). فرآیند بزهکاری اطفال و نوجوانان براساس دیدگاه یادگیری چنین تبیین می‌شود که کودکان و نوجوانان که در سنین و شرایط حساسی هستند، چنانچه رفتار بزهکارانه را در خانواده و نزدیکان خود مشاهده نمایند آن را می‌آموزند و به عنوان یک حادثه ناگوار برای همیشه در ذهنشان می‌ماند و همواره آن را به خاطر دارند. در بحران‌های زندگی که ممکن است برای هر شخصی پیش آید، این افراد بلافاصله ذهنشان معطوف به آموخته‌های گذشته می‌شود و چون رفتار بزهکاری را به عنوان یک راه حل فرار و رهایی از بحران آموخته‌اند، لذا بر مبنای آن ممکن است اقدام به رفتارهای نابهنجار نمایند. از مهم‌ترین نظریه‌های مربوط به دیدگاه یادگیری؛ نظریه‌ی هم‌نشینی افتراقی، نظریه‌ی یادگیری اجتماعی و نظریه‌ی تقلید است.

8- ID

9- Super- ego

10- Ego

۱-۲-۲-۲- نظریه های جامعه شناختی

در جامعه شناسی بزهکاری اطفال و نوجوانان بیش از آنکه یک پدیده ی فردی باشد یک پدیده ی فرهنگی اجتماعی است و دلایل آن را باید در ساختار و مناسبات اجتماعی جست وجو کرد. لذا در ذیل به بررسی نظریات عده ای از جامعه شناسان در مورد بزهکاری اطفال و نوجوانان می پردازیم.

۱-۲-۲-۱- نظریه مبادله

یکی از نظریه پردازان این نظریه هومنز است که بیش تر به مبادله بین دو نفر توجه دارد و بر این باور است که اساس مبادله اجتماعی بر منفعت شخصی و ترکیبی از نیازهای اقتصادی و روانی استوار است و سعی کرده است که قضایای خود را بر مبانی روانی استوار سازد او قضایای متفاوتی را بیان می کند که اساس نظریه مبادله او را شامل می شود که این قضایا عبارتند از : یک قضیه موفقیت، دو قضیه ارزش، سه قضیه محرک، چهار قضیه محرومیت- سیری، پنج قضیه عقلانیت، شش قضیه پرخاشگری تایید. (ریترز ، جورج، ۱۳۸۸: ۴۲۷)

روی هم رفته می توان از نظریه مبادله در تبیین بیشینه سازی سود در تصمیم های مربوط به بزهکاری اطفال و نوجوانان استفاده کرد افرادی که تصمیم به بزهکاری دارند ، باید ارزیابی منافع خودشان نسبت به سایر رفتار های بی خطر بپردازند.

۱-۲-۲-۲- نظریه توسعه خانواده

نظریه پردازان این نظریه اذعان کرده اند که هنجارهای اجتماعی تعیین کننده زمان و ترتیب اتفاقات خانواده اند و انحراف از این هنجارها در نهایت منتهی به انحلال خانواده است. (کلین، دیوید، ۱۹۹۶)

۱-۲-۲-۳- نظریه نظام ها

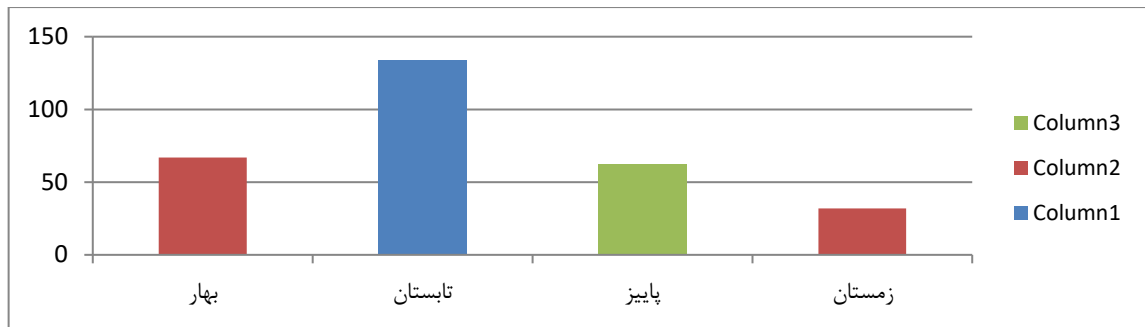
هر تغییری که بر یکی از اعضا یا خرده نظام ها تاثیر داشته باشد در کل خانواده اثر می گذارد. کارکرد نظام به تفهیم و تفاهم میان اعضایش بستگی دارد. این تفهیم و تفاهم اشکال گوناگونی به خود می گیرد از آزاد و راحت بودن گرفته تا پیام های متناقض و استعاره هایی که اعضای مخاطب در خانواده شاید به راحتی آنها را درک نکنند. (گاتمن، والچاک، ۱۳۶۶: ۳۵)

روش تحقیق

این تحقیق با استفاده از روش توصیفی- پیمایشی است و هدف آن تعیین فراوانی عوامل موثر در بزهکاری اطفال و نوجوانان در شهرستان بوشهر و تعیین فراوانی انواع روش های بزهکاری اطفال و نوجوانان می باشد. بدین منظور بزهکاری اطفال و نوجوانان هایی که در دادگستری از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ انجام گرفته مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. افراد مورد مطالعه در این تحقیق را ۱۱۵ مورد است که بزهکاری اطفال و نوجوانان گرفته اند تشکیل می دهد. پس از جمع بندی ، استخراج اطلاعات و کد بندی آنها، تجزیه و تحلیل توسط نرم افزار SPSS و Excel انجام گردید.

یافته ها

جدول شماره ۱- توزیع فراوانی زمان حادثه در سالهای مختلف

بر اساس یافته های آماری از بین ۱۱۵ نفری که به بزهکاری اطفال و نوجوانان پرداخته اند تعداد ۳۰ نفر حدود (۲۳) درصد، در فصل بهار، تعداد ۶۷ نفر حدود (۴۴) درصد در فصل تابستان، تعداد ۸ نفر حدود (۲۲) درصد، در فصل پاییز و تعداد ۱۰ نفر حدود (۱۱) درصد، در فصل زمستان بزهکاری اطفال و نوجوانان پرداخته اند. بر این اساس می توان گفت اوج بزهکاری اطفال و نوجوانان در فصل تابستان بوده و لذا تغییرات آب و هوایی تاثیر بسزایی در بزهکاری اطفال و نوجوانان داشته است.

نتیجه گیری

تحقیق حاضر که به منظور بررسی عوامل موثر بر بزهکاری اطفال و نوجوانان انجام گرفته است و از جمله مهمترین نتایج و یافته های تحقیق به شرح ذیل می باشد:

۱- وابستگی به مواد مخدر و الکل

حدود ۹۱/۱ درصد از بزهکاری اطفال و نوجوانان طی سال های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ به دلیل وابستگی به مواد مخدر و الکل روی داده است لذا می توان گفت در شهرستان بوشهر یکی از عوامل موثر در بزهکاری اطفال و نوجوانان همین عامل وابستگی به مواد مخدر و الکل می باشد.

۲- فقر و مشکلات مالی

این عامل نیز یکی دیگر از عوامل موثر در اقدام به بزهکاری اطفال و نوجوانان بوده است که طی سال های ۹۰ تا ۹۵ حدود ۷۵/۵ درصد از بزهکاری اطفال و نوجوانان را به خود اختصاص داده است.

۳- تبعیض بین فرزندان

تقریباً ۷۶/۳ درصد از بزهکاری اطفال و نوجوانان ها طی سال های ۹۰ تا ۹۵ به دلیل تبعیض بین فرزندان روی داده است این عامل نیز یکی از مهمترین علل بزهکاری اطفال و نوجوانان در شهرستان بوشهر می باشد.

۴- فاصله طبقاتی

حدود ۵۸/۴ درصد از بزهکاری اطفال و نوجوانان در سطح شهرستان را این عامل تشکیل داده لذا می توان گفت یکی دیگر از عوامل موثر در بزهکاری اطفال و نوجوانان همین عامل فاصله طبقاتی می باشد.

این چهار عامل حدود ۷۶ درصد از بزهکاری اطفال و نوجوانان ها را طی سال های ۹۰ تا ۹۵ را به خود اختصاص داده است و در نتیجه می توان چنین گفت که با توجه به نتایج به دست آمده عوامل مذکور از علت های موثر در اقدام به بزهکاری اطفال و نوجوانان در شهرستان بوشهر بوده است.

۵- سن

سن افراد نیز یکی دیگر از محورهای موثر در بزهکاری اطفال و نوجوانان است. نتایج به دست آمده در مورد این عامل چنین می باشد (۸ تا ۱۱ سال / ۳۳ درصد، ۱۴ تا ۱۷ سال / ۴۶/۹ درصد) لذا می توان گفت که در شهرستان دشتستان بیشترین آمار بزهکاری اطفال و نوجوانان در بین نوجوانان ۱۴ تا ۱۷ سال می باشد. و در وهله بعد افراد ۸ تا ۱۱ سال می باشد که این دو گروه سن حدود ۸۰/۲ درصد از آمار بزهکاری اطفال و نوجوانان را به خود اختصاص داده اند.

۶- همسرگزینی مجدد والدین

با توجه به نتایج بدست آمده از آمارهای بزهکاری اطفال و نوجوانان طی سال های ۹۰ تا ۹۵ در شهرستان بوشهر این نتیجه حاصل می شود که ۳۲/۵ درصد از بزهکاری اطفال و نوجوانان ها به سبب همسر گزینی والدین بوده است. بنابر این یکی دیگر از عوامل موثر در اقدام به بزهکاری اطفال و نوجوانان ، همسرگزینی مجدد والدین می باشد.

۷- فقدان حمایت های اجتماعی

در مورد فقدان حمایت های اجتماعی با توجه به نتایج بدست آمده از آمار بزهکاری اطفال و نوجوانان طی سال های ۹۰ تا ۹۵ چنین می توان نتیجه گرفت که ۵۷ درصد از آمار بزهکاری اطفال و نوجوانان ، در شهرستان بوشهر را شامل شده است.

پیشنهادات:

- ۱- تأسیس خانه های سلامت، مراکز شبه خانواده، مراکز مشاوره های خانوادگی، اصلاح وساماندهی مراکز مشاوره خانواده، پیشبینی واحد درسی "حقوق و دانش خانواده" در سیستم آموزشی.
- ۲- ارتقای سطح فرهنگ جامعه در خصوص جایگاه شخصیتی کودکان و نوجوانان، پیشبینی و تشدید مجازات والدینی که به هر دلیل اقدام به کودک آزاری میکنند، تأسیس سازمانهای مدنی جهت ارائه خدمات کار آمد به افراد آسیب دیده و آسیب پذیر. آگاه سازی جنسی و ارتقای سطح آموزش و فرهنگ جامعه و... .
- ۳- ارتقای آگاهی راجع به اینکه بزهکاری اطفال و نوجوانان یک مشکل مربوط به سلامت بوده و قابل پیشگیری است.
- ۴- ایجاد حمایت های وسیع و هدفمند برای پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان ،
- ۵- برنامه های اجتماعی محور پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان
- ۶- ایجاد و توسعه اقدامات اثر بخش بالینی و تخصصی
- ۷- افزایش دسترسی آحاد مردم به خدمات سلامت روان
- ۸- توجه به نقش رسانه ها در چگونگی گزارش و بیان اختلالات روانی و موارد بزهکاری اطفال و نوجوانان
- ۹- حمایت از پژوهش های مربوط به بزهکاری اطفال و نوجوانان و پیشگیری از آن
- ۱۰- ایجاد ارتقای سامانه های مراقبت برای رصد اختلالات روانی و به ویژه موضوعاتی که با بزهکاری اطفال و نوجوانان در ارتباط اند
- ۱۱- ایجاد نهادهای مردم نهاد جهت حمایت از افراد مطلقین
- ۱۲- آموزش مهارت های زندگی از بدو ورود کودک به جامعه از قبیل مهدهای کودک ، آمادگی، مدرسه و...

منابع و ماخذ:

منابع فارسی :

- ۱- ایبراهیمسن، دیوید، روان شناسی کیفری ، ترجمه پرویز صانعی، نشر گنج دانش، ۱۳۷۱

- ۲- بابایی، فاطمه، تعدیل ساختاری وفق و ناهنجاری های اجتماعی، انتشارات کویر، ۱۳۸۰
- ۳- بستان (نجفی)، حسین، اسلام و جامعه‌شناسی خانواده، قم، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۳
- ۴- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۲
- ۵- دهخدا، علی اکبر (۱۳۸۵) فرهنگ متوسط دهخدا، جلد اول و دوم، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول
- ۶- رابرتسون، بیان (۱۳۷۷) درآمدی بر جامعه، ترجمه حسین بهروان، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ اول
- ۷- رفیع پور، فرامرز، انومی یا آشفتگی اجتماعی، انتشارات سروش، ۱۳۷۸
- ۸- ریتز، جورج، نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، محسن ثلاثی، ۱۳۸۸
- ۹- ساروخانی، باقر، طلاق- پژوهشی در شناخت واقعیت و عوامل آن، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶
- ۱۰- سخاوت، جعفر، (۱۳۶۴)، جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی، انتشارات دانشگاه پیام نور، چ دوازدهم، تهران
- ۱۱- گاتمن والچاک (۱۳۶۶)؛ مشاوره طلاق در میانسال، طاهری، گرگان، نوروزی، چاپ اول
- ۱۲- لوزیک، دانیلین، نگرشی نو در تحلیل مسائل اجتماعی، ترجمه ی سعید معیدفر، تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۸۳
- ۱۳- محمدی اصل، عباس، صفحه اینترنتی ص ۶۱، ۱۳۸۵
- ۱۴- مساواتی، مجید، آسیب‌شناسی اجتماعی ایران جامعه‌شناسی انحرافات، انتشارات نوبل (تبریز)
- ۱۵- نجفی ابرند آبادی، علی حسین و حمید هاشم بیگی، (۱۳۷۷)، دانشنامه جرم‌شناسی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی
- ۱۶- نوریها، رضا (۱۳۸۵)؛ زمینه حقوق جزای عمومی، گنج دانش، چاپ هفدهم

منابع لاتین :

- 17-Curry, T and Jiobu, R and Schwirian K. Sociology for the twenty First, Century , Prentice Hall, Upper Saddle River and .New Jersey, 1997, P267
- 18-Conger & Elder (1900) Linking Economic hardship to material quality in stability. Journal of marriage and the *family*: 646.
- 19-Klein, David M. and James M. White (1996). Family theories: and introduction. New York: free press.